

(els mots)

PER UN ÚS NORMAL DEL CATALÀ

per Ferran Toutain

Què passaria si veiéssim escrit "*Hogaño entrambos partidos participarán de mancomún en las elecciones a nivel local*", de la mateixa manera que hem llegit "Enguany ambdós partits participaran ensems a les eleccions a nivell local"? L'autor d'aquest article ens parla de la necessitat d'adaptar el català a la realitat moderna.

Es un fet preocupant i poc considerat, segurament més per falta d'interès que per una altra cosa, que el present (i el destí) de la llengua catalana està avui dia en mans

d'unes persones molt respectables per la feina que han fet fins ara, i sobretot per la voluntat que hi han posat, però també molt criticables per la mala política que porten en aquests moments, conseqüència d'una falta de visió general sobre el problema del català. Enyoren un passat flamejant, d'altra banda ben digne de ser enyorat, però mostren una clara incapacitat per comprendre el present. I, a sobre, arrosseguen amb ells una legió de joves intel·lectuals que s'empassen sense parar-s'hi aquest plantejament inqüestionable que sempre ha pesat com una llosa damunt de tota activitat cultural en llengua catalana: el català està malalt i doncs, per tant, no li podem permetre de fer una vida normal. Plantejament que, en el fons, sembla revelar una certa actitud diglòssica dels que el sostenen. Més endavant justificaré aquesta afirmació.

Examinem els diferents àmbits d'utilització de la llengua i vegem-ne la situació.

Es tradicional en lingüística considerar que en una comunitat de parlants la llengua es manifesta en tres nivells diferents: el col·loquial, el literari i l'estàndard. En una situació normal, aquests tres nivells s'interaccionen sovint, però mai no arriben a barrejar-se en la mena de sofregit, ni carn ni peix, a què estem acostumats els catalans.

La funció principal del llenguatge al nivell col·loquial és entendre's, i no només parlant, també fent gestos i donant per sabudes certes referències contextuals. Tot plegat fa que el parlant s'expliqui i sigui ben comprès pels altres. Aquest és el terreny on la normativa hauria de ficar menys el nas.

Al nivell literari s'entén la llengua com un material de creació artística, i el principal interès del que se'n serveix està a destruir-ne l'ús coherent, la formalitat acadèmica i la fidelitat normativa, precisament perquè l'escriptor tracta de treballar aquest material que, per entendre'ns, té el mateix paper que la pedra per l'escultor o els sons pel músic. Aquí la normativa també hauria d'actuar amb més prudència. Però ens trobem amb la fatalitat que l'escriptor català, en general, no coneix el material que treballa tan bé com caldria, a

diferència dels seus companys escultors, pintors o músics, també en general. I tot plegat fa que en català tinguem actualment un sol escriptor multicéfal que, es digui Pedrolo, Roig, Capmany, Albanell o Massaveu Puig, fa servir invariablement el mateix model de frase, ja sigui perquè ell no en sap prou i hi ha un corrector que s'encarrega de salvar-li l'estil o perquè ell mateix, tant si li agrada com si no, no posa en discussió les disposicions de la normativa i les adopta ni que sigui amb un sentiment de fatalitat. I em sabria greu que algú es pensés que proposo una tornada als temps remots d'abans de Fabra en què cadascú escrivia amb la seva pròpia ortografia. Al capdavall, l'ortografia no hi vol dir res, encara que aquest sigui un país eminentment ortogràfic.

La funció principal del llenguatge al nivell estàndard es redueix a la simple exposició clara d'un missatge. Qui fa ús de la llengua estàndard no pretén ser brillant amb circumloquis i expressions recarregades, vol ser precís i necessita expressar-se amb ordre i coherència, perquè no compta amb els recursos addicionals (gesticulacions, paraules que no s'acaben de pronunciar perquè se sobreentenen, etc.) que utilitza el parlant quan fa ús del nivell col·loquial. Aquesta és la llengua que haurien d'utilitzar els periodistes, els professors, els científics, els polítics, etc. I és el nivell on resulta més necessària la subjecció a una normativa, és a dir, a un codi ben fixat i prou clar perquè s'hi pugui entendre tothom sense haver de fer gaires esforços.

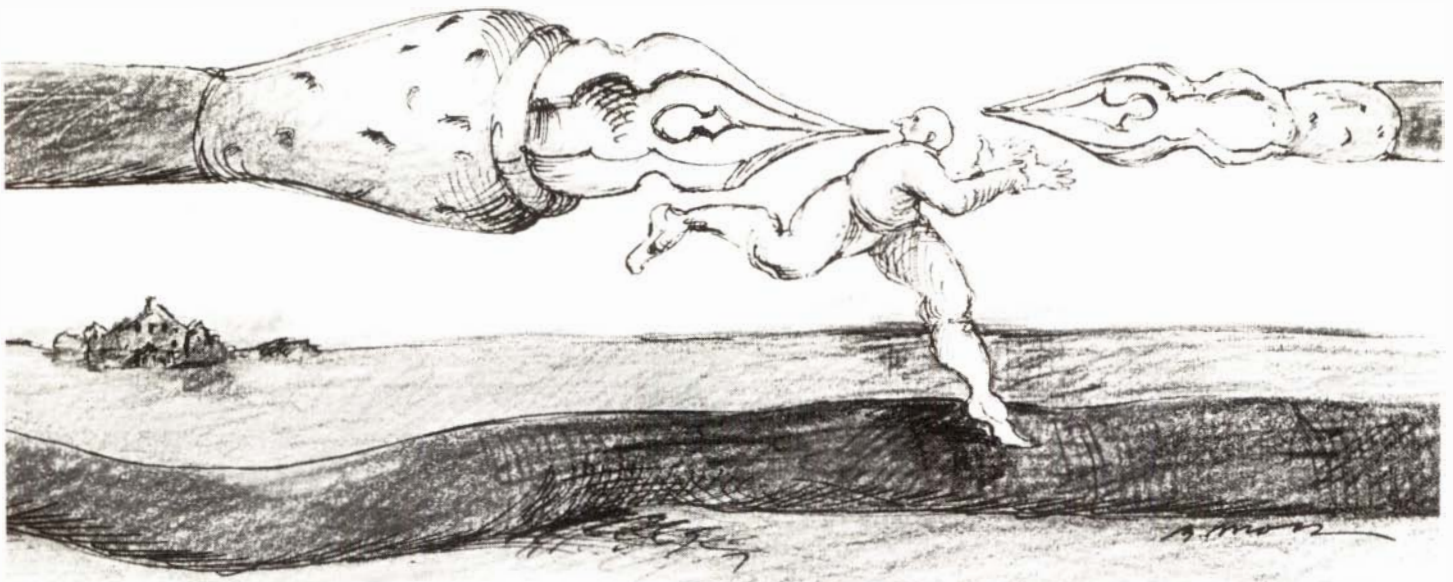
Aquests tres nivells de llenguatge han sigut desenvolupats per totes les llengües que han pogut fer vida normal, per un procés natural d'adaptació a les exigències de la comunicació. Però el català, si bé sempre ha tingut llengua col·loquial (amb castellanismes o sense) i llengua literària (malgrat el model unificat d'estil que es fa servir des de fa uns anys) no ha pogut disposar d'una llengua estàndard convenientment ordenada, i no cal precisar-ne les raons. I doncs, com que no en teníem, al moment que ens han deixat tenir una ràdio, una divulgació científica i una activitat legal en la nostra llengua, ens han ben enxampat amb els patrons a mig tallar i hem hagut d'enllestir la feina a corre-cuita.

No podíem esperar que resultés l'intent de fer prosperar el model de llengua dels temps de la

República, ni tampoc podíem adoptar sense reserves l'alt grau de castellanització de la sintaxi catalana moderna, però era realment molt difícil trobar una direcció adequada enmig de dues pressions tan fortes i de signe tan oposat.

D'una banda, els usuaris impertèrrits de l'"algo" i del "tenir que", i de l'altra, els impositors inflexibles del "llur", l'"hom", l'"adhuc" i el "quelcom". I com que els primers s'han deixat vèncer, però no convèncer, si abans deien "Es té que fer algo", ara diuen "Es té que fer quelcom" ("S'ha de fer quelcom", si passen per un corrector); si abans deien "Es diu que no renunciaran a les seves propostes", ara diuen "Hom diu que no renunciaran a llurs propostes" (tant si han passat per un corrector com si no). S'han quedat amb les paraules que els eren més estranyes i, en canvi, no han sigut capaços de corregir-se les faltes més elementals perquè no han entès de què es tractava i s'hi han posat sense estar-ne convençuts com qui s'empassa amb escarafalls una medecina necessària. I si alguns textos -cada cop menys- no fan servir unes expressions tan estrafolàries és perquè al darrera hi ha un cas estrany de corrector que encara té una mica de bon ull. Costa molt de trobar avui dia un català que se'n pugui sortir tot sol davant d'un paper, i pel camí que hem agafat, els correctors, que haurien de ser un gremi de transició, acabaran sent les úniques persones capaces d'escriure en català, si és que encara no hem arribat a aquest punt. De moment, o bé hem de concloure que el model de llengua, en definitiva l'estil, el to real d'un escrit, no compta per res o bé hem d'acceptar que ens movem sobre una base falsa, perquè el lector català és estafat sistemàticament.

La majoria de les persones que tenen un coneixement elevat de la llengua sostenen que per aquí hi hem de passar per força, que aquest purgatori és l'únic camí possible cap a la normalització, i els que no saben de què va no tenen més remei que creure i deixar fer, però uns ulls imparcials, si n'hi ha, els d'una persona que sàpiga de lletra i alhora conegui la realitat cultural del país, per força s'han de quedar parats de veure barrejar els cultismes més inversemblants amb les aberracions lingüístiques més gruixudes. I aquest és el model de llengua que s'imposa i es consolida des dels rètols del metro i l'autobús fins als mitjans de comunicació i els comunicats oficials de

l'Ajuntament i altres institucions. Una frase com "El metro és de tots, col·laborem *en* mantenir-*ho* net" no té cap falta d'ortografia, però no cal saber gaire sintaxi per adonar-se que és totalment falsa. En canvi, la frase "Enguany ambdós partits participaren ensem a les eleccions a nivell local", que tampoc no té cap defecte ortogràfic ni fa servir cap castellanisme, és d'un ús ben corrent a tots els àmbits de comunicació i ningú no sembla immutar-se. Entre l'una i l'altra, però, no hi ha pas tanta diferència; totes dues provoquen el mateix grau d'astorament. ¿Quina cara faríeu si un parlant del castellà us digués amb tota naturalitat "*Hogaño entrambos partidos participarán de mancomun en las elecciones a nivel local*"?

A un corrector de català, en general, no li fa estrany de trobar en un text "la problemàtica a nivell de barri" (en comptes de "els problemes del barri") i, en canvi, si troba la paraula "*impasse*", no sap veure-hi cap més solució que "atzucac", i així tenim un tipus de frase aberrant que tothom comença a trobar normal, com és ara "el tema de la problemàtica a nivell de barri ha entrat en un atzucac", en comptes de "la solució dels problemes del barri està en un punt mort", per exemple. I si el corrector troba "el porter *cuida* aquella casa que les finestres donen al carrer", hi posa sense rumiar-s'ho gens "el porter té cura d'aquella casa les finestres de la qual donen al carrer". Aquí ens trobem amb dos fenòmens diferents, però tots dos són ben il·lustratius del problema amb què topa el nostre model de llengua estàndard. A la primera frase es fa un ús innecessari d'una paraula estranya al catalanoparlant normal ("atzucac") barrejada amb construccions incoherents del llenguatge modern ("a nivell de") i abusos semàntics d'un mot ("tema"). I el segon cas posa de manifest fins a quin punt estem obligats a admetre certs castellanismes, com "*cuidar*", i certes construccions populars, totalment catalanes ("la casa que les finestres donen al carrer") si volem adequar la llengua a les necessitats expressives de la societat moderna.

Si Pompeu Fabra no refusava del tot una forma corrent com és "sigut", ¿per què seixanta anys més tard encara els correctors posen sistemàticament "estat"? ¿D'on ve la mania generalitzada de rebutjar tots els acaba-

ments en "o feble" ("motllo", "canguro", "quadro", etc.) si Fabra ja en va admetre uns quants i la llengua en va plena? Si Fabra no va tenir escrúpols a l'hora d'incloure al seu Diccionari un anglicisme d'utilització recent com "handicap", ¿com és que seixanta anys més tard els gramàtics fan el senyal de la creu cada cop que ensopegen amb un dimoni en forma de neologisme? ¿Per què els anglesos de "*it is not*" han pogut fer "*it is'nt*" i, en canvi, nosaltres, pel mateix procediment, de "anar-nos-en" no hem pogut fer "ana'ns-en", sobretot tenint en compte que una gramàtica tan fabrista com la de Jeroni Marvà (1934) admet "anem's-en" al costat de "anem-nos-en" (!). I tantes altres coses.

De tot plegat, però, qui en té la culpa? Naturalment, no es pot discutir que els que han fet més mala feina són els quaranta anys seguits d'escola castellana i els segles i segles d'imposició cultural estranya, però això ja és cosa benèdida i consagrada. També han de carregar amb la seva part els responsables de la llengua al IEC, l'Òmnium Cultural, la premsa, la ràdio i la televisió, que no han sabut estar a l'altura de l'esforç de comprensió del present que exigia la recuperació dels mitjans de comunicació en català. Si un dia ens vam ofendre perquè ens van dir que no podíem fer física nuclear en català, ara ens hauria de caure la cara de vergonya de no ser capaços de fer revistes modernes en català i de fer servir per la ciència, l'ensenyament, la informació, etc. una llengua que ens anem inventant entre uns i altres sense cap mena de respecte. Decididament, no podem referir-nos a la realitat del 1982 amb una llengua que no s'ha deixat evolucionar des del 1913. Si de debò volem participar com a catalans de la cultura universal, de la cultura que es fa avui al món i no de la que es feia abans de la guerra, ja cal que ens posem al dia en la qüestió de la llengua i deixem de perdre el temps amb mascotes carriclones, com és ara la "Norma", aquest "Naranjito" de la campanya de normalització, que no resoldrà res i, a sobre, ens fa fer un ridícul que no ens mereixem com a col·lectivitat.

¿No creieu que aprofitariem més el temps si procuréssim construir una llengua més normal, que digui "va fer" en comptes de "féu" i "fins i tot" en comptes d'"adhuc", que admeti

"l'hi diré", "els hi donarem" i "n'hi va fer veure la importància" al costat de "li ho diré", "els els donarem" i "li'n féu veure la importància"? Una llengua que el parlant trobés raonable i li estalviés la sensació de sentir-se obligat a acceptar-ne una que no es pot acabar de creure.

Però no tan sols no tenim llengua estàndard sinó que també se'ns priva d'una llengua col·loquial pròpia dels còmics, les revistes del cor, etc. Com que els que fan i desfan en això del català ja en tenen prou amb la llengua del 1913 per anar tirant amb l'únic model de cultura que consideren possible en català, donen per fet que les manifestacions culturals de la joventut moderna, els espectacles porno, les fotonovel·les... o bé no són necessaris (en català) o bé no tenen sortida (en català). Tant si creuen una cosa com l'altra, si s'ho creuen de debò, ja cal que reflexionin. Més val que es considerin vençuts i es tanquin definitivament a l'Institut convertit en museu de la catalanitat, un cop hagin comprovat que són precisament totes aquestes coses "que no tenen sortida en català" les que avui dia dominen el món. Es per això que parlava d'actitud diglòssica al començament de l'article, perquè creure que en català hi ha coses que no s'han de fer és considerar el català com una llengua inferior a les altres. Per més raons terapèutiques que s'hi vulguin aduir.

Que bé que ho veia venir en Gabriel Ferrater quan l'any 1968 escrivia "... una llengua és un objecte funcional, una eina de comunicació. Convé de recordar-ho en aquest moment, quan ja es dibuixa clara la resurrecció d'un decorativisme trivial i despistat (...) que si no el vigilem ens tornarà a conjuminar una llengua literària tan pergolosa com la de vuitanta anys enrera (...)" (1)

De moment,ensem que o adequem el català a la realitat moderna o aquesta realitat se'ns empassarà sense contemplacions i d'aquí a uns anys, del català, no en parlaran ni els gramàtics o, encara pitjor, només en parlaran els gramàtics.

(Ferran Toutain)

(1) Gabriel Ferrater "Les gramàtiques de Pompeu Fabra". Article inclòs al llibre *Sobre el llenguatge* pàgs. 3-12. Edicions dels Quaderns Crema. Barcelona 1981.